

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเพณีโบราณของชาวอีสานที่กระทำสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนเป็นพิธีที่ชาวพุทธอีสานประกอบขึ้นเพื่อประโยชน์อย่างน้อย ๒ ประการ คือเพื่อเป็นการถวายชั้นยศหรือสมณศักดิ์แด่พระมหาเถระ พระสงฆ์สามเณรผู้ทรงคุณและปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ อีกนัยหนึ่งกล่าวกันว่านอกจากจะเป็นศิริมงคลแก่ผู้เข้าร่วมพิธีดังกล่าวแล้วเชื่อกันว่าผู้เข้าร่วมนั้นจะประสบแต่ความสุขสวัสดิ์ เจริญด้วยจตุรพิพร คือ อายุ วรรณะ สุข และกำลังสติปัญญา พร้อมลาภยศ เพราะถือว่าเป็นผู้ได้ร่วมสถาปนาสดสรงพระมหาเถระผู้มีความรู้ทางธรรม^๑ และจะได้รับส่วนแบ่งบุญวาสนาบาปมีของท่านเหล่านั้น

ในสมัยโบราณหากมีพิธีเถราภิเษกสดสรง ณ ที่ใดแล้ว ผู้คนจะหลั่งไหลเข้าร่วมพิธีเป็นจำนวนมาก พิธีดังกล่าวเกี่ยวข้องกับชั้นยศของพระสงฆ์ ลำดับชั้นสมณศักดิ์ของพระสงฆ์อีสานในครั้งโบราณ นิยมถือตามแบบอย่างมาจากกรุงศรีสัตนาคนหุต และเมืองหลวงพระบางในอดีต ซึ่งแบ่งเป็นลำดับชั้นได้ คือ ๑) ชั้นสำเร็จ (บางแห่งเรียก สมเด็จ) ๒) ชั้นชา (ปรีชา) ๓) ชั้นกู (ครู) ๔) ชั้นราชกู (สำหรับครูบาอาจารย์สอนลูกเจ้านาย) ๕) ชั้นเจ้าหัวคูฝ่าย ๖) ชั้นเจ้าหัวคูด้าน ๗) ชั้นเจ้าหัวคูหลักคำ ๘) ชั้นเจ้าหัวคูลูกแก้ว ๙) ชั้นเจ้าหัวคูยอดแก้ว ๑๐) ชั้นราชคูหลวง^๒

การสดสรงของชาวอีสานนอกจากการตั้งสมณศักดิ์ยังเป็นการยกย่องสรรเสริญในคุณงามความดีของพระภิกษุผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ซึ่งจะเห็นได้จากการลาสิกขาออกไปเป็นคฤหัสถ์ การสรรเสริญในคุณงามความดี พร้อมกันนั้นก็ถือว่าเป็นผู้รู้ คงแก่เรียน บุคคลที่ได้ผ่านการสดสรงครั้งที่ ๑ เรียกว่า จารย์^๓ ซึ่งเป็นการให้เกียรติ เป็นต้น ประเพณีสดสรงจึงถือว่ามีความสำคัญกับชาวอีสานทั้งในด้านจิตใจและการยกย่องสรรเสริญด้วยภูมิรู้และภูมิธรรมของพระผู้ผ่านการสดสรง

^๑ พระอริยานุวัตร เขมจารี, “คติความเชื่อของชาวอีสาน ในวัฒนธรรมพื้นบ้าน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๕๒-๕๘.

^๒ http://www.watsamphan.com/datawat/songsomdej/01_songsomdej.php (๑ กันยายน ๒๕๕๔).

^๓ ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, อีสานเมื่อวันวาน, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดจิรัชการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๘๗-๘๘.

การสดสรงถือเป็นสิ่งที่มีความสำคัญทั้งในด้านจิตใจและคุณค่าในด้านของความเชื่อ การยกย่องสรรเสริญพระภิกษุที่ได้ผ่านประเพณีการสดสรงจึงได้รับอิทธิพลในด้านจิตใจและความเชื่อ ทั้งการยอมรับและให้การเคารพนับถือของญาติโยม ซึ่งในแต่ละชั้นมีคุณสมบัติที่แตกต่างกัน ทั้งในด้านของฝ่ายการศึกษาและฝ่ายบริหาร ได้ถูกจัดแบ่งไว้ตามคุณสมบัติอย่างเหมาะสม จะต้องเป็นผู้คงแก่เรียนที่มีศีลาจารวัตรน่าเลื่อมใส เป็นผู้เรียนจบมณเฑาะว์ มนต์กลางหรือเรียนจบมูลกัจจายณะ เป็นผู้ทรงพระปาฏิโมกข์หรือเป็นผู้มั่นคงในพระพุทธศาสนา ญาติโยมทากทาศึกษาปฏิบัติธรรม เลื่อมใสจึงพามาอาสภะบริวารอันเหมาะสม มีจิวรเป็นต้นมาสดสรงเป็นการแถมสมการให้ และเป็นการเลื่อนสมณศักดิ์ให้สูงขึ้นด้วย เพื่อให้พระภิกษุที่ได้รับการสดสรงนั้นอยู่เป็นร่มโพธิ์ร่มไทร เป็นหลักชัยสืบต่อพระพุทธศาสนาให้ได้นานเท่านาน^๕

ประเพณีสดสรงถือเป็นประเพณีที่เป็นมงคล^๖ ของชาวพุทธอีกประเพณีหนึ่ง ซึ่งได้รับอิทธิพลทั้งจากศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนาเป็นลักษณะของการผสมผสานจนเกิดเป็นประเพณี^๗ อันเป็นแนวทางในการปฏิบัติอย่างเป็นระเบียบระบบ การสดสรงจึงเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ เพราะเป็นประเพณีที่มีทั้งระเบียบและแนวทางการปฏิบัติ โดยเฉพาะประเพณีการสดสรงของชาวอีสาน

ชาวตำบลป่าสังข์เป็นอีกส่วนหนึ่งของชาวอีสานที่ยังมีการนำเอาประเพณีสดสรง (พิธีเถราภิเษก) ด้วยความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาเป็นการยอมรับและยกย่องพระภิกษุในเขตพื้นที่ของตำบลป่าสังข์ ซึ่งผู้มีความประพฤติพร้อมให้ได้รับเกียรติและเป็นที่เคารพนับถือแก่พระเถระและชาวบ้านในชุมชนของตนเอง^๘ อันถือว่าเป็นมงคลเป็นบุญ ในด้านของสังคมนำมาจึงความสามัคคี เป็นการสืบทอดประเพณีสดสรงของชาวตำบลป่าสังข์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด ไปในตัว ทั้งในด้านของความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและในด้านของประเพณีอันเป็นความประพฤติปฏิบัติของคนส่วนใหญ่ที่ได้สืบทอดกันมา^๙

^๕ สาลี รักสุทธี, สืบสานตำนานงานบุญประเพณีอีสาน, (กรุงเทพมหานคร : พัฒนาศึกษา, ๒๕๔๔), หน้า ๗๖.

^๖ ธนาภิต, ประเพณี พิธีมงคล และวันสำคัญของไทย, (กรุงเทพมหานคร : ชมรมเด็ก, ๒๕๓๖), หน้า ๒๓.

^๗ ปรีชา พิณทอง, ประเพณีโบราณ, (อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซต, ๒๕๓๔). หน้า ๑.

^๘ สาลี รักสุทธี, สืบสานตำนานงานบุญประเพณีอีสาน, หน้า ๗๖.

^๙ สมชัย ใจดี และบรรจง ศรีวิริยาภรณ์, ประเพณีและวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๒), หน้า ๖.

นอกจากนี้ชาวพุทธตำบลป่าสังข์ได้ยึดถือประเพณีตามฮีต ๑๒ ซึ่งเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานประเพณีสดสรงหรือประเพณีเถรภิเษก เป็นความเชื่อที่แฝงไปด้วยความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อในด้านของประเพณี เป็นการให้เกียรติ ยกย่อง สรรเสริญ พระภิกษุที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมและเป็นผู้ที่คงแก่เรียนมีจริยวัตรที่ดี จึงได้พากันยกย่องประกาศ คุณความงามของพระภิกษุผู้ปฏิบัติดี โดยร่วมจัดกันจัดประเพณีสดสรงแก่พระภิกษุที่มีคุณสมบัติเหมาะสม

จากที่กล่าวมาทำไมจึงต้องทำพิธีนี้ มันมีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตของคนอีสานอย่างไร เป็นคำถามที่น่าสนใจยิ่ง เมื่อวิเคราะห์ให้ดีแล้วเราจะเห็นภาพปรากฏขึ้น ๒ ภาพใหญ่ๆ ในกระบวนการดังกล่าว คือ กระบวนการทางจิตวิทยาและกระบวนการทางประชาธิปไตย ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยประเพณีสดสรงหรือพิธีเถรภิเษกของชาวอีสานว่า ความเชื่อในประเพณีสดสรงยังคงอยู่และมีคุณค่าต่อชาวพุทธในท้องถิ่นมากน้อยเพียงใด ทั้งนี้เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและส่งเสริมประเพณีสดสรงให้เป็นมรดกด้านศาสนาและวัฒนธรรมสืบต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของประเพณีสดสรงในภาคอีสาน

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาความเชื่อในประเพณีสดสรงของชาวตำบลป่าสังข์ อำเภोजตุรพัตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อประโยชน์และคุณค่าของประเพณีสดสรงที่มีต่อชาวตำบลป่าสังข์ อำเภोजตุรพัตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัยผู้ศึกษาได้แบ่งออกเป็น ๓ ด้าน ดังต่อไปนี้

๑.๓.๑ ด้านเอกสาร

ผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลดังต่อไปนี้

- ๑) ข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก
- ๒) ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ ตำรา เอกสาร บทความ และเว็บไซต์
- ๓) งานวิจัย ได้แก่ งานวิจัยที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้อง

๑.๓.๒ ด้านพื้นที่

๑) การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับการฮีดร่งของชาวอีสาน โดยมีขอบเขตในการศึกษาประเพณีของชาวดำบลป่าสังข์ อำเภอดุสิตรัตนพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งทั้งหมดรวม ๑๔ หมู่บ้านและวัด ๑๔ วัด

๑.๓.๓ กลุ่มเป้าหมายการศึกษา

กลุ่มเป้าหมายในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดโดยแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม ทั้งกลุ่มบรรพชิตและคฤหัสถ์ ในพื้นที่และนอกพื้นที่ (เฉพาะพระสังฆาธิการปกครองระดับจังหวัด) และนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ดังต่อไปนี้

๑) กลุ่มบรรพชิต ได้แก่ เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด, เจ้าคณะอำเภอดุสิตรัตนพิมาน รองเจ้าคณะอำเภอดุสิตรัตนพิมาน (พระมหาสมพงษ์ ฐิตปัญโญ) เจ้าคณะตำบลป่าสังข์ เขต ๑ รองเจ้าคณะตำบลป่าสังข์ เขต ๒ เจ้าอาวาสวัดในตำบลป่าสังข์ เขต ๑ และ เขต ๒ เขตละ ๒ วัด รวม ๔ รูป ได้มาโดยวิธีเจาะจง รวมทั้งสิ้น ๘ รูป

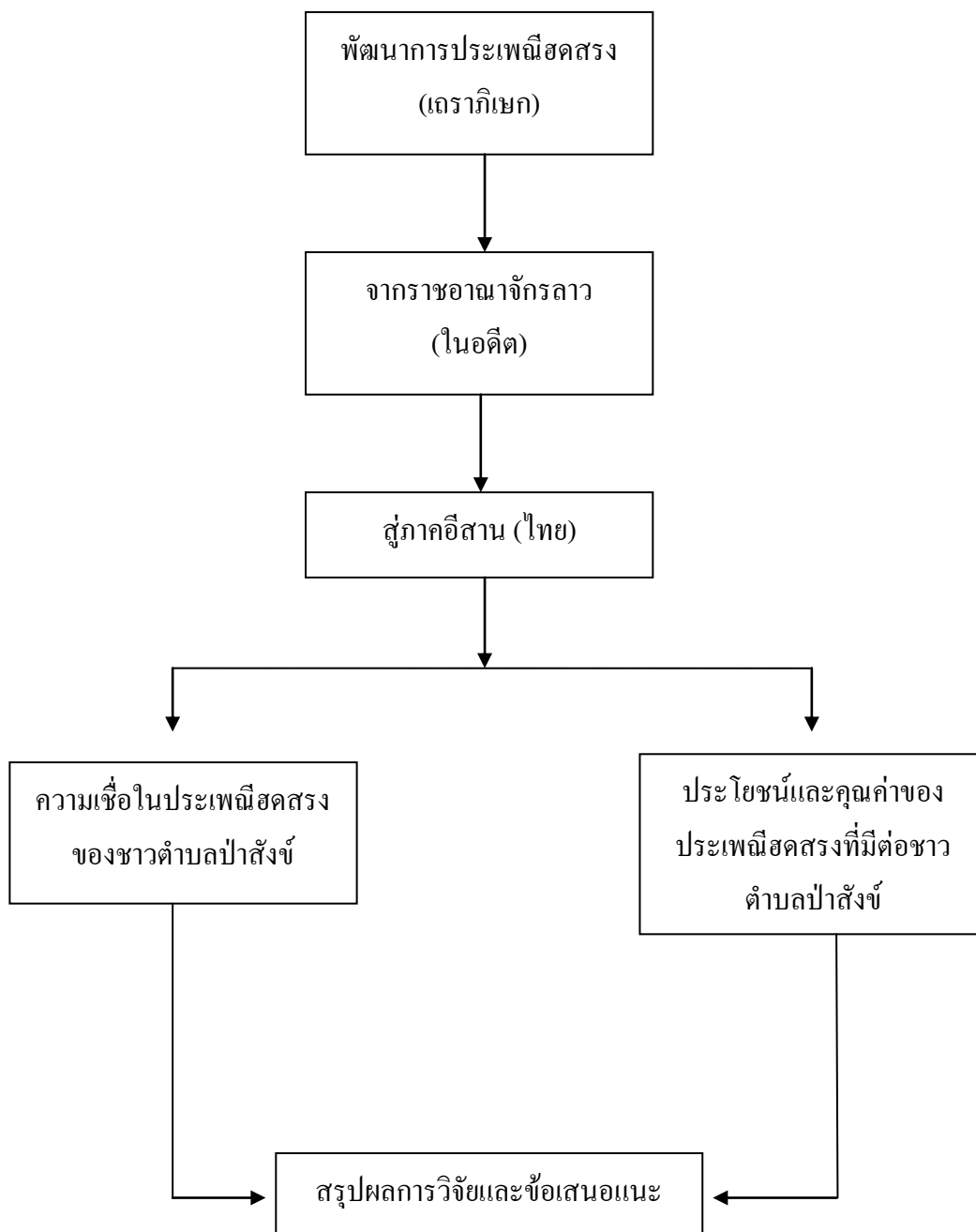
๒) กลุ่มข้าราชการ ผู้รู้ในท้องถิ่นและชาวบ้าน ได้แก่ ข้าราชการจำนวน ๕ คน บุคคลผู้เคยบวชเรียน สอบได้นักธรรมหรือเป็นเปรียญธรรม หรือผู้ที่เคยทำหน้าที่ประกอบพิธีฮีดร่งกฤษ จำนวน ๕ คน และชาวบ้านทั่วไป ๔ คน

รวมกลุ่มเป้าหมายทั้งสิ้น ๒๓ รูป/คน

๑.๔ กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)

การศึกษาวิจัย ในครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาความเชื่อในประเพณีฮีดร่งของชาวดำบลป่าสังข์ อำเภอดุสิตรัตนพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด จากการศึกษาข้อมูลทางเอกสารตำราที่เกี่ยวข้อง แล้วจึงนำมาสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ดังนี้

แสดงลำดับขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

อด หมายถึง รด หรือรดสรงน้ำพระสงฆ์ ซึ่งเริ่มการรดสรงในขณะที่ทำพิธี โดยมีโองสวดเป็นที่รองรับน้ำสรงไปยังภิกษุผู้จะถูกอดสรง

ภิกษุ หมายถึง ผู้ได้รับคัดเลือกให้เข้ารับพิธีอดสรงหรือเถราภิเษก เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล สมาธิ ปัญญา และมีความรู้ในทางพระพุทธศาสนา

การอดสรง หมายถึง พิธีการถวายน้ำสรงพร้อมกับประกอบพิธีการแต่งตั้งให้เป็นพระที่มีสมณศักดิ์มีค่าน้ำเชื้อ แบ่งออกเป็นชั้นต่าง ๆ เช่น ชั้นสำเร็จ ชั้นชา เป็นต้น ซึ่งพอจะเทียบเคียงกับคำว่าเถราภิเษก แก่พระภิกษุหรือพระเถระผู้ทรงภูมิรู้และธรรมทางด้าน ศีล สมาธิ ปัญญา และความรู้ในธรรมเนียมสงฆ์ต่างๆ ชาวภาคอีสานของไทยนิยมเรียกชื่ออดสรง

ความเชื่อ หมายถึง ความมั่นใจต่อสิ่งนั้นๆว่าเป็นความจริง ซึ่งความเชื่อบางอย่างอาจสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน ความเชื่อเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับมนุษย์มาตั้งแต่ยุคโบราณ

ประเพณี หมายถึง ระเบียบแบบแผนที่กำหนดพฤติกรรมในสถานการณ์ต่างๆ ที่คนในสังคมยึดถือปฏิบัติสืบกันมา

ชาวดำบลป่าสังข์ หมายถึง ชาวพุทธทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีภูมิลำเนาอาศัยอยู่ในเขตตำบลป่าสังข์ อำเภอดุสิต กรุงเทพมหานคร จังหวัดร้อยเอ็ด

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ได้กล่าวถึงประเพณีในหนังสือ “พิธีกรรมและประเพณี” ว่าธรรมเนียมประเพณี หมายถึง ประเพณีเกี่ยวกับเรื่องธรรมดาสามัญที่ทุกคนควรทำไม่มีระเบียบแบบแผนเหมือนขนบประเพณี หรือความผิดถูกเหมือนจารีตประเพณี เป็นแนวทางที่ทุกคนปฏิบัติกันทั่วไปจนเกิดความเคยชินและไม่รู้สึกเป็นภาระหน้าที่ เพราะเป็นสิ่งที่มีความหมายและใช้กันอย่างแพร่หลาย ธรรมเนียมประเพณีเป็นเรื่องที่ทุกคนควรทำ ผู้ฝ่าฝืนหรือทำผิดก็ไม่ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญแต่อาจถูกตำหนิว่าเป็นคนไม่ได้รับการศึกษา ไม่มีมารยาท ไม่รู้จักกาลเทศะ^๕

นางเยาว์ ขาญณรงค์ ได้กล่าวถึงประเพณีนิยมที่พระพุทธศาสนามาเกี่ยวข้องกับชาวไทย ในหนังสือ “วัฒนธรรมและศาสนา” ว่า พุทธศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งในการหล่อหลอมให้คนชาวไทยมีจิตใจ และคุณธรรม ตามแนวคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา ชาวไทยจึงมีลักษณะนิสัย

^๕กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, **พิธีกรรมและประเพณี**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑ – ๒.

อ่อนโยน สุภาพ มีไมตรี เป็นมิตรแก่คนทั่วไป ไม่รุกรานรังแกใครก่อน จะทำสิ่งใดในการดำเนินชีวิตก็มักจะยึดหลักทางสายกลาง ไม่ตึงเกินไป หรือหย่อนเกินไป^{๑๑}

แปลก สนธิรักษ์ ได้กล่าวถึงประเพณีในหนังสือ “พิธีกรรมและประเพณี” ว่าประเพณีเป็นเรื่องของพิธีการที่ปฏิบัติกันสืบ ๆ มา มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขบ้าง คงไว้บ้าง ประเพณีย่อมแสดงถึงสัญลักษณ์ของชาติ ไม่ว่าชาติใด ภาษาใด ต้องมีประเพณีประจำชาติของตน ซึ่งจำแนกออกเป็น ๓ ประเภท คือ ๑) จารีตประเพณี ได้แก่ ประเพณีที่สังคมถือว่า ถ้าใครฝ่าฝืนงดเว้นไม่ทำตามก็จะมีคามผิด ๒) ขนบประเพณี ได้แก่ ประเพณีที่สังคมตั้งขึ้นเป็นระเบียบแบบแผนไว้และปฏิบัติกันสืบต่อมา ๓) ธรรมเนียมประเพณี ได้แก่ ประเพณีที่เป็นเรื่องธรรมดาสามัญ ใครจะปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติ ไม่ถือว่า ผิดศีลผิดธรรมแต่อย่างใด เป็นเพียงแต่นิยมกันว่า มีความประพฤติ มิได้วางไว้เป็นระเบียบแบบแผน เป็นแต่เห็นดีเห็นควรแล้วก็ปฏิบัติกันต่อ ๆ มา^{๑๒}

พิฑูร มลิวัดย์ ได้กล่าวถึงประเพณีโดยตรงในหนังสือ ประเพณีเถราภิเษกกว่าประเพณีเถราภิเษกหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “บุญกองสด” คือประเพณีรดน้ำพระภิกษุสงฆ์สามเณรเพื่อสถาปนาขึ้นดำรงตำแหน่งสมณศักดิ์เป็นการยกย่องเชิดชูพระภิกษุด้วยลาภยศ สมณศักดิ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความแตกต่างจากสมณศักดิ์ในภาคกลางประการหนึ่ง คือ สมณศักดิ์ในภาคกลางเป็นเรื่องพระราชทาน ส่วนสมณศักดิ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นเรื่องของประชาชนยกย่องและถวายสมณศักดิ์โดยผ่านการยอมรับจากคณะสงฆ์และประชาชน^{๑๓}

ถำลี รักสุทธิ ได้กล่าวถึงประเพณีโดยตรงในหนังสือ สืบสานตำนานงานบุญประเพณีอีสานว่า ประเพณีการสดสรงจึงได้รับอิทธิพลในด้านจิตใจและความเชื่อ ทั้งการยอมรับและให้การเคารพนับถือของญาติโยม ซึ่งในแต่ละชั้นมีคุณสมบัติที่แตกต่างกัน ทั้งในด้านของฝ่ายการศึกษาและฝ่ายบริหาร ได้ถูกจัดแบ่งไว้ตามคุณสมบัติอย่างเหมาะสม อันจะต้องเป็นผู้คงที่แก่เรียนมีศีลาจารวัตรน่าเลื่อมใส เป็นผู้เรียนจบมณต์น้อย มณต์กลางหรือเรียนจบมูลกัจจายนะ เป็นผู้ทรงพระปาฏิโมกข์หรือเป็นผู้มั่นคงในพระพุทธศาสนา ญาติโยมทวยหาวิทยามีศรัทธาเลื่อมใสจึงพากันบริหารอันเหมาะสมแก่สมณเพศ มีจิวรเป็นต้นมาสดสรงเป็นการแถมสมภารให้ และเป็นการเลื่อน

^{๑๑}องเยาว์ ชาญณรงค์, วัฒนธรรมและศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐), หน้า ๖๗.

^{๑๒}แปลก สนธิรักษ์, พิธีกรรมและประเพณี, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓), หน้า ๑๗๘.

^{๑๓}พิฑูร มลิวัดย์, ประเพณีเถราภิเษก, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑.

สมณศักดิ์ให้สูงขึ้นด้วย เพื่อให้พระภิกษุที่ได้รับการสดสรงนั้นอยู่ในร่มโพธิ์ร่มไทรเป็นหลักชัยสืบต่อพระพุทธศาสนาไปได้นานเท่านาน^{๓๓}

มณี พยอมยงค์ ได้กล่าวไว้ในประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทยว่าการศึกษาลัทธิความเชื่อ ความเชื่อถือเกี่ยวกับจารีต ขนบธรรมเนียมนั้น จะทำให้ผู้สนใจได้รับความรู้ จากวิถีชีวิตของบรรพบุรุษเป็นอย่างดี มีโอกาสจะนำเอาความรู้เหล่านั้นมาประยุกต์ใช้ในสังคมสมัยใหม่ได้ผลดีถูกต้องตามบุคคลสถานที่ กาลเวลา การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความเชื่อและประเพณีจึงเป็นเครื่องหมายแห่งการอนุรักษ์ ส่งเสริมให้เจริญงอกงามสืบๆ กันไป การศึกษาเชิงวิเคราะห์หาเหตุผล ศรัทธาและจารีตขนบธรรมเนียมประเพณี เพื่อหาสารัตถะอันเป็นแก่นแท้นั้น เป็นการให้เกียรติอย่างสูงต่อบรรพบุรุษชาวล้านนาไทย ผู้สร้างสมสิ่งมีค่าเหล่านี้ไว้แก่ลูกหลานนับแต่โบราณกาล^{๓๔}

ญูวิณีย์ ศรีวงศ์ราช กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่อง การศึกษาแนวคิดเชิงปรัชญาเรื่อง“ขวัญ” ในวรรณกรรมพิธีกรรมล้านนาว่า แนวคิดทางปรัชญาเรื่องขวัญมีวัตถุประสงค์เพื่อการวิเคราะห์ ลักษณะ ประเภท หน้าที่ของขวัญในวรรณกรรมพิธีกรรมล้านนา ผลการศึกษาพบว่าขวัญมีลักษณะเป็นสิ่งนามธรรมอย่างหนึ่งที่แฝงอยู่ในร่างกายมนุษย์ เป็นพลังอำนาจเร้นลับอยู่เหนืมนุษย์และเป็นสิ่งเหนือธรรมชาติ มนุษย์ก็จะมีชีวิตที่ดีมีความเป็นสิริมงคลเหมือนมีพลังอย่างหนึ่งที่คอยเพิ่มเติมให้ชีวิตมนุษย์มีสภาวะสมบูรณ์และสมดุลกับสรรพสิ่งต่างๆ ได้อย่างเป็นปกติสุข นอกจากนี้ยังพบว่าขวัญเมื่อได้ศึกษาจากความเชื่อของชาวตะวันตกและชาวตะวันออกพบว่าประเภทขวัญของชาวตะวันตกมี ๓ ประเภท คือ คน สัตว์ พืช ส่วนประเภทขวัญของชาวตะวันออกมี ๔ ประเภท โดยเพิ่มขวัญประเภทสิ่งไม่มีชีวิต แต่กระนั้นความเชื่อประเภทเรื่องขวัญของทั้งสองกลุ่มอาจแตกต่างกันตรงที่ชาวตะวันตกอาจมีพิธีกรรมที่มนุษย์ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับพืช สัตว์ คล้ายกันกับพิธีกรรมเรียกขวัญของชาวตะวันออก

นอกจากนี้ยังพบว่า ความเชื่อดังกล่าวมีอิทธิพลเพื่อใช้เป็นเครื่องควบคุมพฤติกรรมที่ผิดต่อศีลธรรมและจารีตประเพณีในฐานะที่เป็นบรรทัดฐานของชุมชน และเกิดพิธีกรรมเกี่ยวกับขวัญต่างๆ เช่น ลูกแก้ว บ่าวสาว วัวควาย ช้าง เรือน ซึ่งเหล่านี้ในพิธีกรรมก็จะมีวรรณกรรมใช้กล่าวเรียกขวัญแบบสวดแทรกเนื้อหาคุณธรรมทางพุทธศาสนาอยู่ด้วย^{๓๕}

^{๓๓} สาลี รักสุทธี, สืบสานตำนานงานบุญประเพณีอีสาน, (กรุงเทพมหานคร : พัฒนาศึกษา, ๒๕๔๔), หน้า ๗๖.

^{๓๔} มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย, (เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๒๓.

^{๓๕} ญูวิณีย์ ศรีวงศ์ราช, “การศึกษาแนวคิดเชิงปรัชญาเรื่อง ขวัญ ในวรรณกรรมพิธีกรรมล้านนา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๔).

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาประหยัด ปญฺญาวโร (สุนนท์) กล่าวถึงจาริตประเพณีของชาวอีสานว่ามีความเกี่ยวเนื่องกับหลักจริยธรรม โดยผ่านทาง “ฮิตสิบสอง ครองสิบสี่” อันหมายถึงประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชาวอีสาน มีแนวปฏิบัติและหลักการที่ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา ที่สามารถนำไปเกี่ยวเนื่องกับประเพณีอื่นได้ เช่น ประเพณี การทำบุญ ฮุดสงรง เป็นต้น ชาวอีสานจึงมีความนิยมที่ทำบุญพร้อมกันมากกว่าหนึ่งบุญในเวลาเดียวกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดทางจิตใจ^{๖๖}

พระใบฎีกาอินถนอม มหาวิโร (ศรีหิตา) ได้กล่าวถึงประเพณีการบวชในพระพุทธศาสนาในงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาการอุปสมบทในพระพุทธศาสนาเถรวาท: ศึกษากรณีตำบลหัวขวาง” พระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นนิกายที่ยึดถือพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ ไม่ว่ากระแสโลกหรือค่านิยมสมัยใหม่จะเปลี่ยนแปลงไปแค่ไหนก็ตาม ก็ยังคงปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดในเรื่องของการอุปสมบทนี้ ก็ถือปฏิบัติตามพระบรมพุทธานุญาต แต่ในปัจจุบันอาจมองว่ามีบางสิ่งบางอย่างที่เพิ่มเติมเข้ามาในพิธีอุปสมบท แต่องค์ประกอบหลักตามพระบรมพุทธานุญาตก็ยังคงอยู่

การบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา นิกายเถรวาทในประเทศไทยนั้น มีอยู่ ๒ วิธีการบวชแบบมหานิกาย (แบบลังกาวงศ์) และการบวชแบบธรรมยุติกนิกาย ซึ่งการบวชทั้ง ๒ แบบนี้จะใช้ภาษาบาลี หรือมคธ ซึ่งข้อกำหนดจะมีคล้ายกัน เพียงแต่วิธีการเท่านั้นที่ดูต่างกัน เช่น ข้อจำกัดสำหรับคนที่ไม่ควรให้บวช^{๖๗}

พระสุชี ชาครธมโม (ศรีมัตย์) ได้กล่าวถึงการฮุดสงรงในการศึกษาวิเคราะห์ การเปลี่ยนแปลงของประเพณีฮิตสิบสอง : ศึกษากรณี ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นว่า การฮุดสงรง เป็นการถวายสมณศักดิ์ในระดับชาวบ้าน เพื่อยกย่องพระดี มีคุณธรรม มีความสามารถในชุมชน วัดจึงเป็นศูนย์กลางของการจัดงานบุญบั้งไฟ เพราะเป็นแหล่งรวมความรู้ด้านต่าง ๆ รวมทั้งการทำบั้งไฟด้วย^{๖๘}

^{๖๖}พระมหาประหยัด ปญฺญาวโร(สุนนท์), “จริยธรรมที่ปรากฏในคำกลอน”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๒.

^{๖๗}พระใบฎีกาอินถนอม มหาวิโร (ศรีหิตา), “การศึกษาการอุปสมบทในพระพุทธศาสนาเถรวาท: ศึกษากรณีตำบลหัวขวาง”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

^{๖๘}พระสุชี ชาครธมโม (ศรีมัตย์), “ศึกษาวิเคราะห์ การเปลี่ยนแปลงของประเพณีฮิตสิบสอง : ศึกษากรณี ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

พระมหาอรุณ อรุณธมฺโม (สุภะโกศล) ได้กล่าวถึงพระเพณีในงานวิจัยเรื่อง “อิทธิพลของอรรถกถาธรรมบทต่อพิธีกรรมและประเพณีของชาวอีสาน” ว่าประเพณี คือ สิ่งที่ยึดถือประพฤติปฏิบัติสืบ ๆ กันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียม หรือจารีตประเพณี เกิดจากมนุษย์ในสังคม พยายามจัดระเบียบชีวิตและสังคม ระยะแรกคงดำเนินไปเพราะความจำเป็น เมื่อความอยู่รอดของชีวิตและสังคม เช่น ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การตาย ต่อมามนุษย์มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น จึงได้สร้างสรรค์ให้ดีขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้ชีวิตและสังคม มีระเบียบแบบแผน เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีประจำท้องถิ่น หรือประจำชาติ เช่น ประเพณีบุญข้าวสาก ประเพณี ๑๒ เดือน ประเพณีสดสง^๙

สิริขญา คอนกรีต ได้กล่าวถึงการสดสงในงานวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ผลจากกรายการวิทยุกระจายเสียงว่า ผู้ชายที่ผ่านการบวช และผ่านการสดสง เมื่อสึกออกมาจะมีคำเรียกตามการสดสงว่า จารย์กู จารย์ชา คำว่า “จารย์” นั้นมาจากคำว่า “อาจารย์” หมายความว่า เป็นผู้คงแก่เรียนในทางพระ เป็นตำแหน่งทางสงฆ์ของชาวอีสาน หากไม่มีตำแหน่งเมื่อสึกออกมาจะเรียกว่า “ทิด” ส่วนผู้ที่สึกจากสามเณร จะเรียกว่า “เชียง” โดยพระที่บวชนาน ๆ และปฏิบัติตนเป็นที่เคารพของชาวบ้านก็จะได้รับการฉลองโดยพิธี “สดสง” สดสงครั้งแรกไม่มีชื่อเรียกพิเศษ แต่เมื่อสึกออกมาเรียกว่า “จารย์” พระที่ผ่านการสดสงครั้งที่สอง เรียกว่า “ญาชา” สึกแล้วเรียกว่า “จารย์ชา” สดสงครั้งที่สาม เรียกว่า “ญากู” สึกแล้วเรียกว่า “จารย์กู”^{๑๐}

อริยญา ปานจัน ได้กล่าวถึง การสดสงในงานวิจัยเรื่อง การศึกษา คติความเชื่อเรื่องพญานาคในพื้นที่อีสานตอนบน เพื่อเสนอแนวทางสู่การออกแบบสถาปัตยกรรมภายในพิพิธภัณฑ์ นาคว่า สดสงหรือโบราณเรียกว่า “เถราภิเษก” คือสดสงพระเถระผู้ทรงคุณวุฒิคงแก่เรียน เช่น เรียนจบมนต์น้อยมนต์กลาง ลัทธปาฏิโมกข์ หรือเป็นผู้มั่นคงในพระพุทธศาสนา ญาติโยมจะพากันจัดหาบริวารมาสดสง เป็นการแถมสมภารให้เพื่อเป็นหลักชัยไม่ให้สู้รบต่อพระพุทธศาสนาสืบต่อไป บุญสดสงหรือบุญเดือนห้า เป็นช่วงขุสงกรานต์ คือวันที่พระอาทิตย์ได้เคลื่อนย้ายจากฤดูหนาวเข้าสู่ฤดูร้อน ในการทำพิธีสดสง จำเป็นต้องมี “ฮางสด” ซึ่งก็คือท่อนไม้ที่เจาะให้เป็นรางสำหรับเอาน้ำรดให้ไหลลงไปตามรางนั้น จึงเรียกว่า “รางรด” หรือ “ฮางสด” ตามเสียงไทยอีสาน โดยนิยมทำด้านหัวของฮางสดเป็นรูปพญานาค ส่วนด้านท้ายทำเป็นหางนาค เป็นส่วนที่ใช้เทน้ำให้ไหลลาดลงไปตามหางหัว ซึ่งเจาะรูให้น้ำไหลออกไปสู่องค์พระพุทธรูปที่ต้องการสดสง ความยาว

^๙พระมหาอรุณ อรุณธมฺโม (สุภะโกศล), “อิทธิพลของอรรถกถาธรรมบทต่อพิธีกรรมและประเพณีของชาวอีสาน”, *ปริญญาพุทธศาสนมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓

^{๑๐}สิริขญา คอนกรีต, “การวิเคราะห์ผลจากกรายการวิทยุกระจายเสียง”, *ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘), หน้า ๒๓๕.

ของ ฮางฮด เท่าที่ปรากฏ สูงสุดไม่เกิน ๑๒ สก การสดสรงอีกนัยหนึ่งหมายถึงการถวายสมณศักดิ์แก่พระภิกษุสงฆ์^{๒๐}

จากการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้ได้ทราบถึงประเพณีของพิธีการสดสรงว่า เป็นการรดน้ำพระภิกษุสามเณรเพื่อยกย่องเชิดชูพระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนา พระภิกษุที่ได้ผ่านประเพณีการสดสรงจึงได้รับอิทธิพลในด้านจิตใจและความเชื่อ ทั้งการยอมรับและให้การเคารพนับถือของญาติโยม ซึ่งในแต่ละชั้นมีคุณสมบัติที่แตกต่างกัน ทั้งในด้านของฝ่ายการศึกษาและฝ่ายบริหาร ได้ถูกจัดแบ่งไว้ตามคุณสมบัติอย่างเหมาะสม จะต้องเป็นผู้คงแก่เรียนที่มีศีลาจารวัตรน่าเลื่อมใส

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารและการศึกษาภาคสนาม โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการ ตามลำดับ ได้แก่

๑.๗.๑ ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร

เป็นการศึกษาแนวความคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานี้ มีดังนี้

๑) แหล่งข้อมูลขั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถาฎีกา และอนุฎีกา

๒) แหล่งข้อมูลขั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ ตำราทางวิชาการ งานวิจัยเอกสาร หนังสือต่างๆ ที่นักวิชาการรวบรวม เรียบเรียง และประพันธ์ขึ้นมา

๑.๗.๒ ขั้นศึกษาภาคสนาม

ข้อมูลภาคสนาม เป็นข้อมูลหลักที่มีความสำคัญต่อการศึกษานี้ ใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการสัมภาษณ์และการเข้าไปมีส่วนร่วม โดยสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายเป็นรายบุคคล (Personal interview) ได้แก่ ชาวดาบปลาสั่งข์ ที่เกี่ยวข้องทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ อำเภोजตุรพัตตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ดและบุคคลนอกพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง

ส่วนเครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัยประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง กล้องถ่ายรูป, เทปบันทึกเสียง, สมุดบันทึก และผู้ช่วยเก็บข้อมูลในการสัมภาษณ์

^{๒๐} อรรถกถา ปานจิน, การศึกษา คติความเชื่อเรื่องพญานาคในพื้นที่อีสานตอนบน เพื่อเสนอแนวทางการออกแบบสถาปัตยกรรมภายในพิพิธภัณฑ์นาคา, ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๓), หน้า ๒๒-๒๓.

๑.๗.๓ การวิเคราะห์ข้อมูลและแสดงผล

นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ ด้วยวิธีวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Method) ภายหลังจากการวิเคราะห์ข้อมูลและประเมินผลการวิเคราะห์แล้ว ก็นำมาทำการสรุปผลแบบอุปนัยวิธี นำเสนอผลการวิจัย และให้ข้อเสนอแนะในกรณีที่สมควรมี การศึกษาวิจัยเพิ่มเติมในโอกาสต่อไป

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๘.๑ ได้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของประเพณีฮวดสงในภาคอีสาน

๑.๘.๒ ได้ทราบถึงความเชื่อประเพณีฮวดสงของชาวดำบลป่าสังข์ อำเภोजตุรพัตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

๑.๘.๓ ได้องค์ความรู้จากผลวิเคราะห์ประเพณีฮวดสงของชาวดำบลป่าสังข์ อำเภोजตุรพัตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด และนำผลการศึกษาไปเป็นข้อมูลในทางวิชาการด้านศาสนา และประเพณีการฮวดสงสืบต่อไป